

GLÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY DEPARTAMENT BADAŃ DEMOGRAFICZNYCH I RYNKU PRACY

Opracowanie zostało przygotowane w ramach - zrealizowanego w listopadzie 2015 r. - projektu EUROSTATu dotyczącego dzietności, zawierania i rozpadu małżeństw oraz stanu cywilnego ludności w poszczególnych krajach Unii Europejskiej. Celem projektu było przybliżenie danych o poszczególnych krajach UE oraz przedstawienie ich na tle występowania tych zjawisk w całej Wspólnocie. Bieżące opracowanie zostało uzupełnione informacjami dla całej UE oraz poszerzone o uwagi metodologiczne i definicje.

Linki do opracowań EUROSTAT i innych krajów:

<http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Special%3ASearch&profile=default&search=Marriages+and+births+&fulltext=Search>

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriage_and_birth_statistics_-_new_ways_of_living_together_in_the_EU

Warszawa, styczeń 2016 r.

Małżeństwa oraz dzietność w Polsce¹

Autorzy: Joanna Stańczak, Karina Stelmach, Magdalena Urbanowicz (GUS – DRP)

Źródło: jeśli nie zaznaczono inaczej wszystkie dane stanowią wyniki badań prowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny

Małżeństwo i rodzina są silnie osadzone w systemie wartości współczesnych Polaków. W opracowaniu przedstawiono krótką informację o trendach w zawieraniu i rozpadzie małżeństw oraz o urodzeniach w perspektywie minionych 25 lat, tj. od rozpoczęcia w Polsce transformacji ekonomiczno-społecznej w 1989 roku. Przedstawiono również informacje o strukturze ludności Polski według stanu cywilnego.

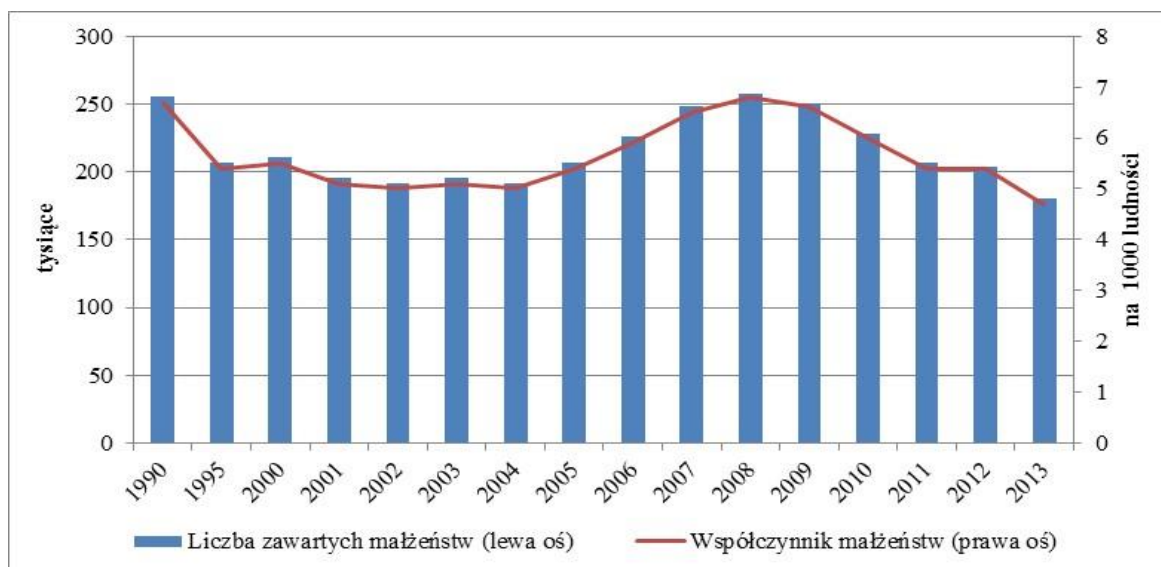
Pierwsza połowa lat 90. XX wieku była przełomowa dla obserwowanych do tego momentu trendów demograficznych. Przedstawione niżej zmiany wskazują na przeobrażenia, jakie zachodzą w zachowaniach ludzi młodych, którzy wchodząc w dorosłość i planując przyszłość najpierw inwestują w siebie – w edukację, pracę, a dopiero później w rodzinę i jej powiększenie.

Spadek liczby małżeństw

Na przełomie lat 80. i 90. ub. wieku powstawało rocznie ok. 250 tys. nowych związków małżeńskich, w kolejnych latach liczba małżeństw malała aż do 192 tys. w 2002 r., aby wzrosnąć do prawie 258 tys. w 2008 r. i ponownie zacząć maleć (*Wykres 1*). W 2013 r. powstało nieco ponad 180 tys. nowych związków małżeńskich (tj. o ponad 23 tys. mniej niż rok wcześniej). Współczynnik wyniósł 4,7‰, natomiast w latach 2006-2010 kształtował się na poziomie 6-7‰ (*Wykres 1*). Niekorzystna tendencja dotycząca liczby zawieranych małżeństw zapewne będzie mieć wpływ na zmniejszenie liczby urodzeń w kolejnych latach.

¹ Patrz „Uwagi i definicje” na ostatniej stronie opracowania

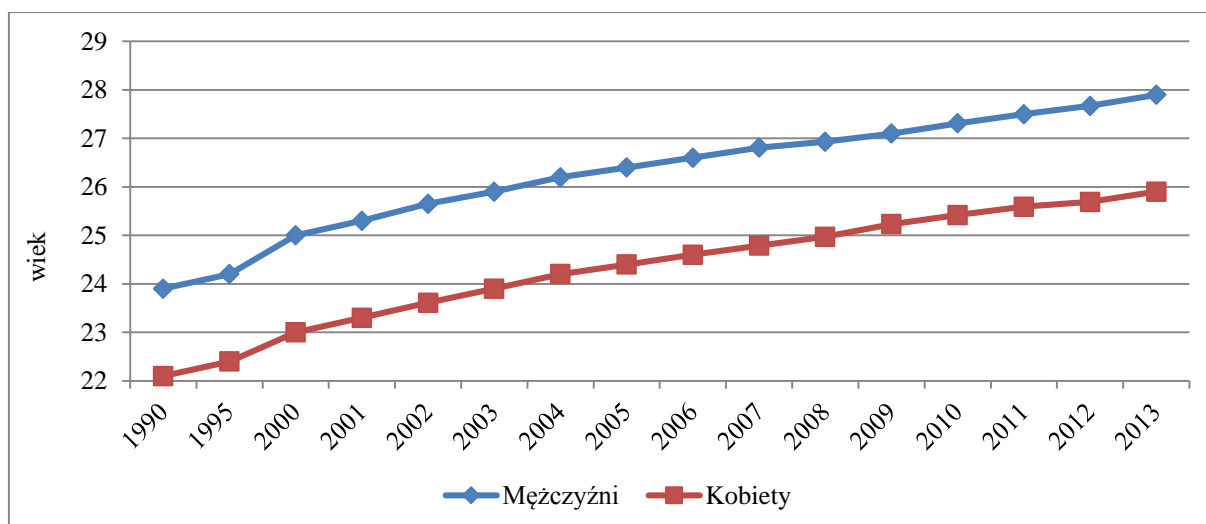
Wykres 1. Małżeństwa zawarte oraz współczynnik małżeństw (na 1000 ludności) w Polsce w latach 1990, 1995, 2000-2013.

W okresie transformacji w Polsce zdecydowanie zwiększył się wiek nowożeńców. Obecnie mężczyźni - najczęściej - żenią się „przed trzydziestką” (w wieku - średnio - 29 lat), a mediana wieku dla kobiet wynosi ok. 27 lat. W 1990 roku prawie połowa mężczyzn zawierających małżeństwo nie przekroczyła 25 lat, a w 2013 roku – już tylko niespełna 17%. Wśród kobiet udział ten zmniejszył się z 73% do 34%. W konsekwencji nastąpiło przesunięcie grupy wieku najczęstszego zawierania małżeństwa z 20-24 na 25-29 lat; jej udział (mężczyźni i kobiety razem) wynosi obecnie 40% (w 1990 r. było to ok. 20%, a w 2000 r. - 28%). Oznacza to, że proces przesuwania wieku zawierania małżeństw przyspieszył po 2000 roku.

Niezmiennie wśród nowozawartych związków ok. 82% stanowią małżeństwa pierwsze, tj. panien z kawalerami. Oni także są coraz starsi - w 2013 r. mediana wieku kawalerów wyniosła prawie 28 lat, tj. o 4 lata więcej niż na początku lat 90-tych (w 2000 r. mieli średnio po 25 lat). Zawierające małżeństwo panny miały w 2013 roku - średnio - po 26 lat, wobec 22 lat na początku lat 90-tych i nieco ponad 23 lat w 2000 roku (Wykres 2.).

Wykres 2. Mediana wieku zawierania pierwszych małżeństw (kawaler z panną) w Polsce w latach 1990, 1995, 2000-2013.

Wraz ze wzrostem wieku zawierania małżeństw zmianie uległa także struktura poziomu wykształcenia nowożeńców. W 2013 r. aż 47% panien młodych legitymowało się wykształceniem wyższym (w 1990 r. – udział ten wynosił tylko 4%, natomiast w 2000 r. - już 15%). Wśród mężczyzn dominowało wykształcenie średnie (40%), a studia wyższe ukończyło ponad 33% nowożeńców (wobec 5% na początku lat 90-tych oraz 13% w 2000 r.).

Przedstawione zmiany stanowią przykład wspomnianych wcześniej przeobrażeń zachodzących w zachowaniach ludzi młodych, którzy planując przyszłość najpierw inwestują w siebie – w edukację, pracę, a dopiero potem w rodzinę.

Liczba małżeństw zmniejsza się także w innych **krajach Unii Europejskiej**². W 2011 r. w UE ponad 2,1 mln par zawarło związek małżeński, tj. o prawie 0,4 mln mniej niż w 2000 r. Współczynnik małżeństw wyniósł 4,2‰ – w stosunku do 5,2‰ w 2000 r. Najwyższe współczynniki małżeństw wśród państw członkowskich UE odnotowuje Litwa (6,9‰ w 2013 r.), Cypr (6,4‰) i Malta (6,1‰), a najniższe są w Bułgarii i Słowenii (3,0‰), Portugalii (3,1) oraz we Włoszech i Luksemburgu (3,2‰). Polska ze współczynnikiem 4,7‰ mieści się w pierwszej dziesiątce krajów o najwyższym współczynniku małżeństw.

Zwiększył się także wiek zawierania małżeństw (o 1-4 lata w stosunku do obserwowanego w różnych krajach w 2000 r.). Zgodnie z danymi przedstawianymi przez kraje UE - średni wiek zawarcia pierwszego małżeństwa (średnia arytmetyczna) dla mężczyzn wyniósł co najmniej 30 lat we wszystkich państwach członkowskich UE, z wyjątkiem Polski (29,0 lat), Litwy (29,5 lat) i Rumunii (29,7 lat). Najwyższa średnia wieku dla mężczyzn została odnotowana w Szwecji (35,7 lat), a także w Danii, Hiszpanii i we Włoszech (ok. 34 lata). Dla kobiet - najniższy wiek zawarcia pierwszego małżeństwa odnotowano w Rumunii (26,3 lat), Polsce (26,6) i Bułgarii (26,7), natomiast najwyższy - w Irlandii (ponad 34 lata) oraz w Szwecji (33,0) i Hiszpanii (32,2). Jak wynika z przytoczonych danych mężczyźni zawierający małżeństwo są na ogół starsi od kobiet o ok. 2-3 lata – wyjątkiem jest Irlandia, gdzie - statystycznie - pan młody był młodszy od swej przyszłej żony o prawie rok.

Stala liczba rozwodów

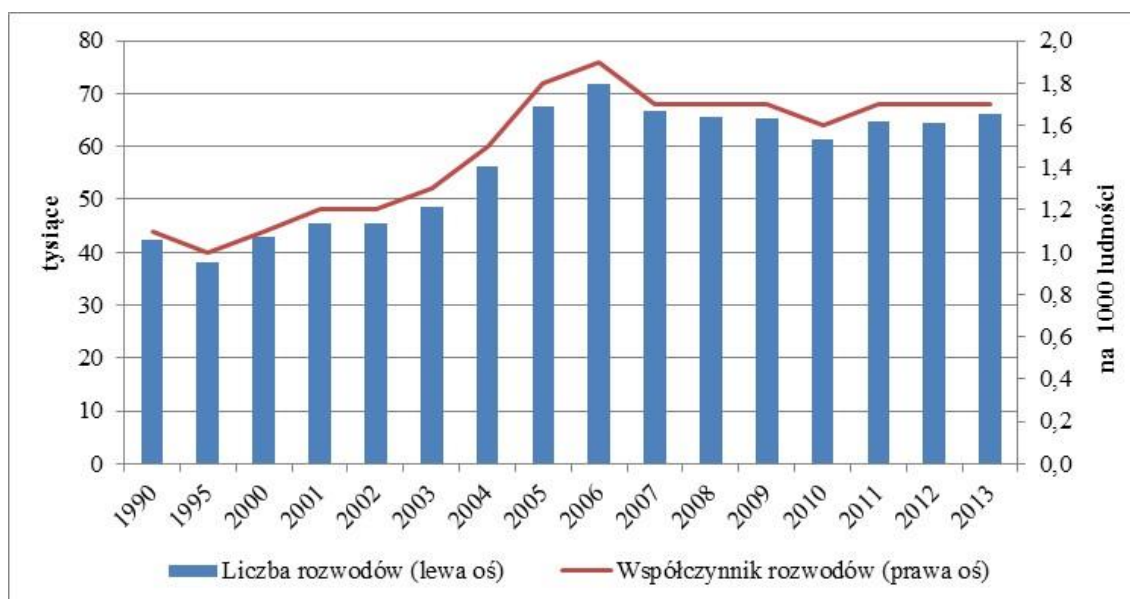
W ostatnich latach rozpada się w Polsce ponad 200 tys. małżeństw rocznie, w tym około 30% w wyniku rozwodu, a pozostałe prawie 70% w wyniku śmierci współmałżonka. W latach 90. ub. wieku oraz na początku bieżącego stulecia proporcje wynosiły: niespełna 20 do ponad 80.

Od kilkunastu lat notuje się ok. 65 tys. rozwodów rocznie (*Wykres 3.*). W 2013 r. orzeczono ich około 66 tys. (tj. o 24 tys. więcej niż w 1990 roku); współczynnik rozwodów wyniósł 1,7‰ (w 1990 r. wynosił 1,1‰). W 2013 r. na każde 10 tys. istniejących małżeństw 73 zostały rozwiązane orzeczeniem sądu, podczas gdy na początku lat 90-tych było ich niespełna 50.

Nieziennie w ponad 2/3 przypadków powództwo o rozwód wnosi kobieta. Natomiast orzeczenie rozwodu z winy żony następuje w ponad 3% przypadków (wina męża orzekana jest w 18% rozwodów), ale przeważnie sąd nie orzeka winy (ok. 74% rozwodów). Najczęściej jako przyczynę rozwodu małżonkowie deklarują niezgodność charakterów (ponad 1/3 wszystkich rozwodów), kolejne przyczyny to zdrada lub trwały związek uczuciowy z inną osobą (1/4 rozwodów) oraz alkoholizm (19%).

² Źródło: Eurostat.

Wykres 3. Liczba rozwodów oraz współczynnik rozwodów (na 1000 ludności) w Polsce w latach 1990, 1995, 2000-2013.

Rozwiedzeni małżonkowie przeżywają ze sobą średnio ok. 14 lat (staż małżeński nieznacznie się wydłuża); z roku na rok są też trochę starsi. W 2013 r. statystyczny rozwiedziony mężczyzna miał – średnio – 40-41 lat, a kobiety były o ponad 2 lata młodsze.

Wyznaczając opiekę nad nieletnimi dziećmi (w wieku poniżej 18 lat) pozostającymi z rozwiedzonego małżeństwa sąd najczęściej przyznaje opiekę wyłącznie matce (60% przypadków w 2013 r.), wyłącznie ojcu jedynie w ok. 5% przypadków, a w stosunku do 34% rozwiedzionych małżeństw orzeka wspólne wychowywanie dzieci.

W 2011 r. w krajach Unii Europejskiej³ odnotowano prawie 1 mln rozwodów (ponad 100 tys. więcej niż w 2000 r.), a współczynnik rozwodów wyniósł 2,0‰. W odniesieniu do liczby zawartych małżeństw oznacza to, że w 2000 roku na 1 rozwód przypadały prawie 3 nowe małżeństwa, a w 2011 r. już tylko 2.

W 2013 r. najwyższe współczynniki rozwodów odnotowano w Łotwie (3,5‰), Danii i Litwie (3,4‰) oraz Szwecji (2,8‰), natomiast najniższe - w Irlandii (0,6‰ w 2012 roku), Maltce (0,8‰) i Włoszech (0,9‰ w 2012 r.). Polska ze współczynnikiem 1,7‰ mieści się wśród dziewięciu krajów o najniższym współczynniku - oprócz wymienionych wyżej należą do nich jeszcze Bułgaria, Rumunia, Grecja, Chorwacja i Słowenia.

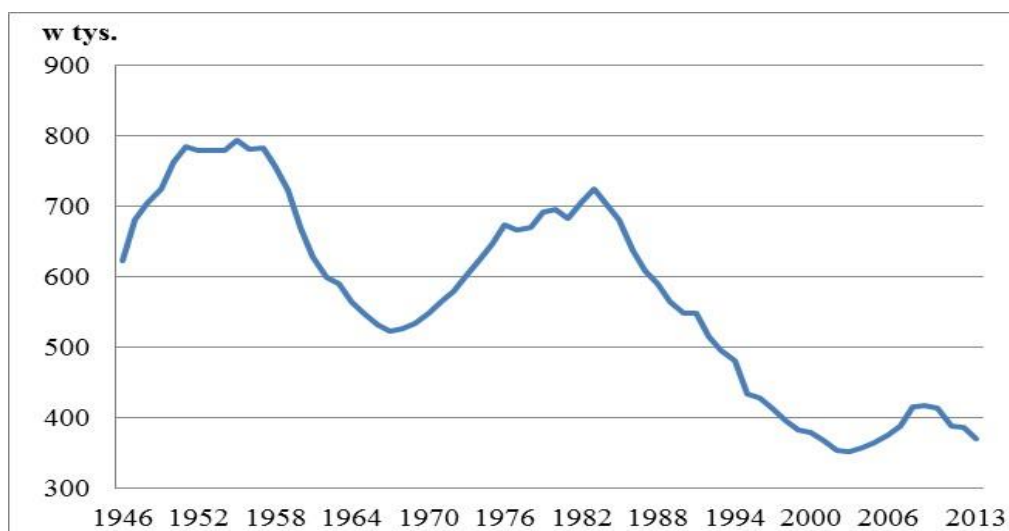
Spadek liczby urodzeń w Polsce

W pierwszych latach transformacji w Polsce rodziło się około 550 tys. dzieci rocznie, a współczynnik urodzeń żywych (na 1000 ludności) wynosił 10,2-10,6‰. Od 1992 r. rozpoczął się spadek liczby urodzeń - w 2013 r. zarejestrowano ich niespełna 370 tys. (współczynnik wyniósł 9,6‰), tj. o ponad 16 tys. mniej niż w 2012 r. i 9 tys. mniej niż w 2000 roku (Wykres 4).

³ Źródło: Eurostat.

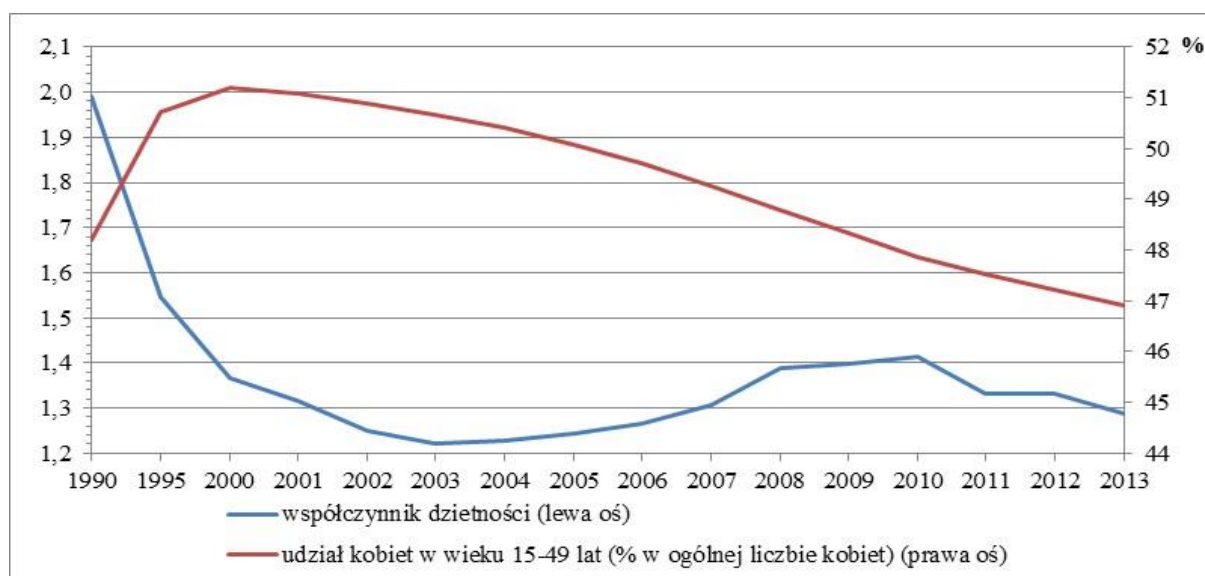
Obecnie liczba urodzeń jest prawie o połowę niższa w stosunku do wielkości rejestrowanych podczas ostatniego wyżu demograficznego, tj. w pierwszej połowie lat 80. XX wieku (współczynnik urodzeń kształtował się wówczas na poziomie ponad 19‰).

Wykres 4. Urodzenia żywe w Polsce w latach 1946-2013 – wyże i niż demograficzne

Po spadkowym okresie bezpośrednio po wyżu demograficznym liczba urodzeń powinna zacząć rosnąć już w połowie lat 90. ubiegłego stulecia. Byłaby to naturalna konsekwencja wejścia wówczas w wiek najwyższej płodności licznych roczników kobiet urodzonych na przełomie lat 70-tych i lat 80-tych ubiegłego wieku (Wykres 5). Tymczasem obserwowano głęboką depresję urodzeniową, która trwała aż do 2003 r., kiedy urodziło się tylko 351 tys. dzieci - najmniej w całym okresie powojennym, także współczynnik dzietności osiągnął najniższą jak dotąd wartość – 1,222 (Wykres 5). W latach 2004-2009 liczba urodzeń wzrosła do prawie 418 tys. i był to wzrost spowodowany przede wszystkim realizacją urodzeń „odłożonych”. Odnotowano także zwiększenie liczby i odsetka urodzeń drugich i kolejnych - w efekcie znacząco zwiększyła się liczba matek w wieku 30-40 lat. Kolejne cztery lata ponownie przyniosły mniejszą liczbę urodzeń.

Wykres 5. Współczynniki dzietności kobiet i udział kobiet w wieku 15-49 lat w ogólnej liczbie kobiet w Polsce w latach 1990-2013

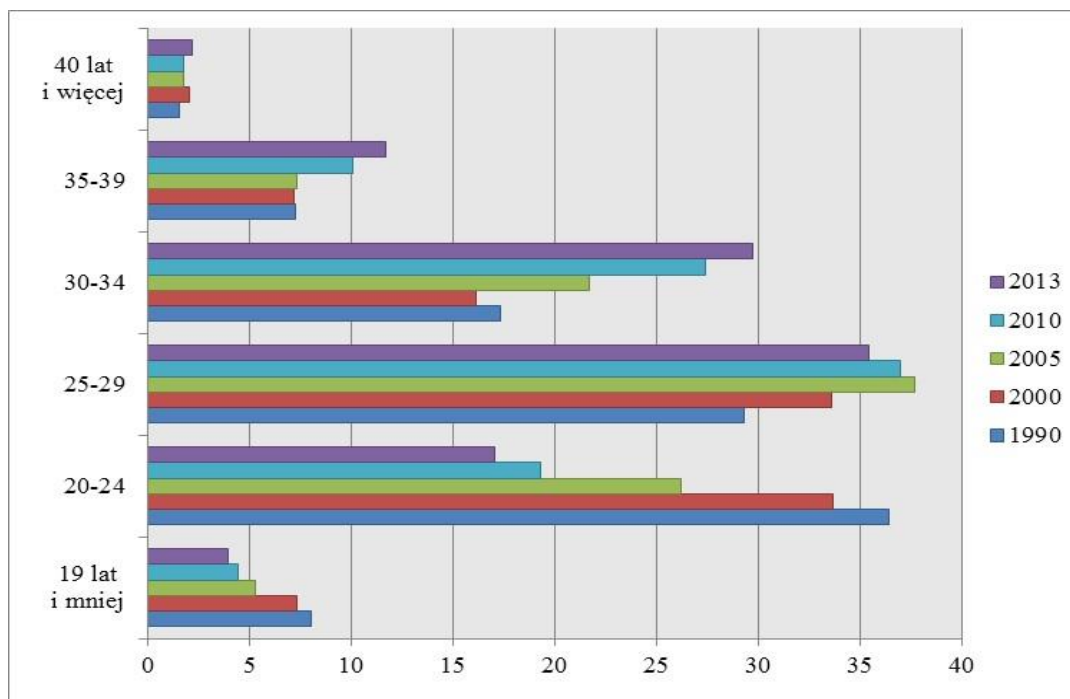
Niska liczba urodzeń nie gwarantuje - już od ponad 20 lat - prostej zastępowalności pokoleń. Od 1990 roku utrzymuje się okres depresji urodzeniowej, kiedy to wartość współczynnika dzietności spadła do poziomu poniżej 2 (1,99). W 2013 r. współczynnik dzietności obniżył się do 1,29⁴.

Na tle **Unii Europejskiej**⁵ Polska jest jednym z krajów o najniższym natężeniu urodzeń. W 2013 r. niższą dzietność niż w Polsce odnotowano tylko w Portugalii (1,21) i Hiszpanii (1,27). Natomiast najwyższy poziom dzietności notowany jest obecnie w krajach zachodniej i północnej Europy – najwyższy był we Francji (1,99), następnie w Irlandii (1,96), Islandii (1,93), Szwecji (1,89), Wielkiej Brytanii (1,83), Norwegii (1,78) oraz Finlandii i Belgii (1,75). Należy zauważyć, że wszystkie te współczynniki pozostają poniżej wartości określonej jako prosta zastępowalność pokoleń, która wynosi 2,13-2,15.

Wzrost wieku kobiet rodzących dziecko

Zapoczątkowane w latach 90. ubiegłego wieku przemiany demograficzne spowodowały przede wszystkim przesunięcie najwyższej płodności kobiet z grupy wieku 20-24 lata do grupy 25-29 lat (Wykres 6). W konsekwencji znacząco wzrosła płodność w grupie wieku 30-34 lata, co – jak wspomniano wcześniej – w głównej mierze jest realizacją „odłożonych” urodzeń.

Wykres 6. Urodzenia żywe w Polsce według wieku matki w latach 1990-2013 (w %)

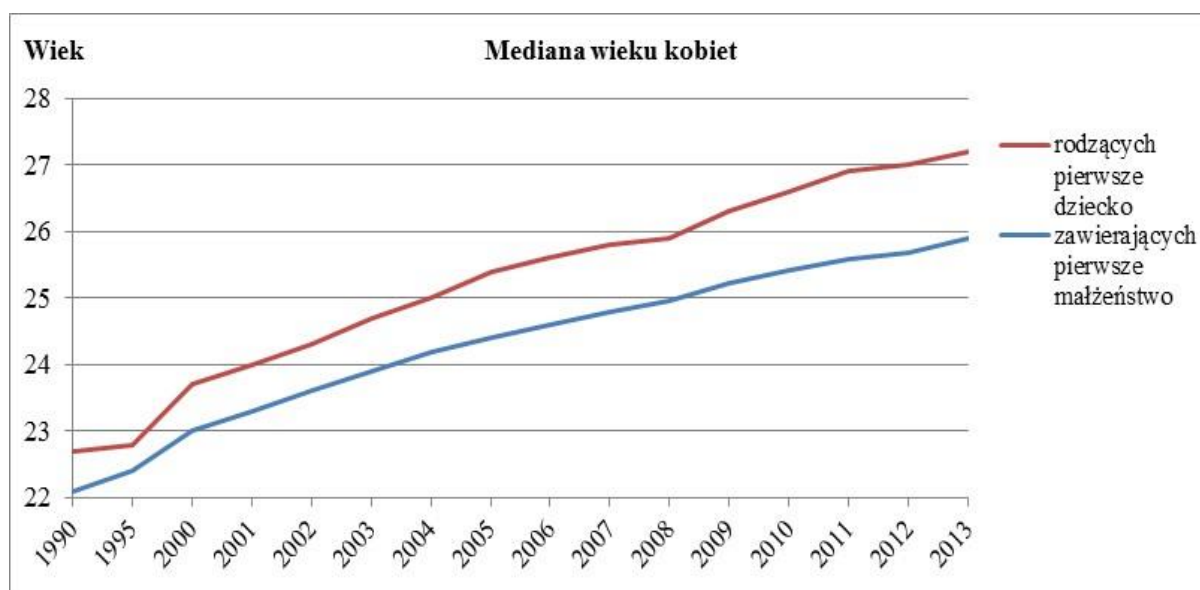
Nastąpiło również podwyższenie (szczególnie gwałtownie miało to miejsce po 2000 roku) mediany wieku kobiet rodzących dziecko, która w 2013 r. wyniosła nieco ponad 29 lat wobec 26

⁴ Współczynnik dzietności dla Polski został obliczony w odniesieniu do ludności według międzynarodowej definicji zamieszkania, tj. do rezydentów - w celu dostosowania do metodologii obliczeń stosowanej przez Eurostat dla wszystkich krajów UE. Współczynnik liczony w odniesieniu do krajowej definicji ludności wyniósł w 2013 r. dla Polski 1,26 (1,256). Patrz uwagi i definicje na ostatniej stronie opracowania.

⁵ Źródło: Eurostat

lat w roku 2000. W tym okresie zwiększyła się także mediana wieku urodzenia pierwszego dziecka z niespełna 24 lat w 2000 r. do nieco ponad 27 lat obecnie (Wykres 7.).

Wykres 7. Mediana wieku kobiet rodzących pierwsze dziecko i mediana wieku kobiet zawierających pierwsze małżeństwo w Polsce

Jak wspomniano wcześniej - obserwowane zmiany to efekt wyboru dokonywanego przez młode pokolenia Polaków, którzy decydując się najpierw na osiągnięcie określonego poziomu wykształcenia oraz stabilizacji ekonomicznej, a dopiero potem (około 30-tki) na założenie rodziny oraz jej powiększenie.

W 2013 r. kobiety w UE⁶ miały przeciętnie 28,7 lat, gdy zostawały matkami po raz pierwszy. Najmłodsze matki rodzące swoje pierwsze dziecko to mieszkanki Bułgarii (25,7 lat) i Rumunii (25,8), a najstarsze - Włoch (30,6) i Hiszpanii (30,4).

Z porównania danych dla lat 2013 i 2000 wynika, że wśród mieszanek państw członkowskich średni wiek matek w momencie urodzenia pierwszego dziecka wzrósł o około 1-3 lata (najwięcej w Czechach, Estonii, Cyprze, Litwie, Węgrzech i Słowacji) podczas gdy w Wielkiej Brytanii matki są obecnie o prawie 1 rok młodsze.

Ponad 20% urodzeń w Polsce to urodzenia pozamałżeńskie

Dzietność kobiet w istotnym stopniu jest determinowana liczbą zawieranych małżeństw. Obecnie blisko 80% dzieci rodzi się w rodzinach tworzonych przez prawnie zawarte związki małżeńskie, przy czym ponad połowa tych dzieci urodziła się w okresie pierwszych trzech lat trwania małżeństwa rodziców.

Mimo okresowego wzrostu liczby zawieranych związków małżeńskich (w latach 1997-2000 oraz 2005-2008) od kilkunastu lat systematycznie rośnie udział urodzeń pozamałżeńskich. Na początku lat 90. ub. w. ze związków pozamałżeńskich pochodziło ok. 6-7% urodzonych dzieci, w 2000 r. - ok. 12% dzieci, zaś w roku 2013 - ponad 23%.

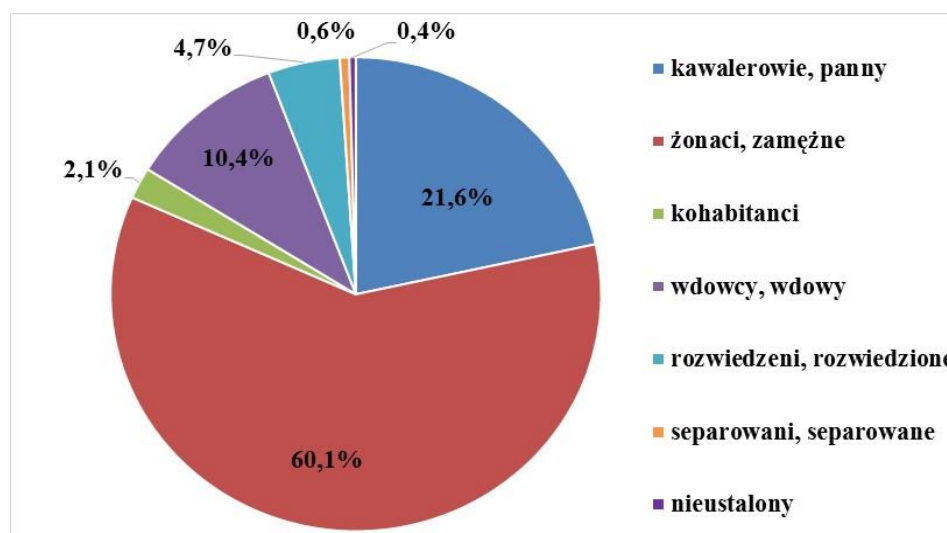
⁶ Źródło: Eurostat

Rosnący współczynnik dzietności pozamałżeńskiej wynika głównie ze wzrostu liczby rodzin tworzonych przez związki kohabitacyjne. Niemniej wskaźnik urodzeń pozamałżeńskich dla Polski jest znacznie niższy w porównaniu z innymi krajami europejskimi⁶. W krajach skandynawskich oraz we Francji, Estonii, Słowenii, Bułgarii i Belgii przekracza on 50%, a w Islandii 60%, natomiast w Grecji tylko 7% dzieci rodzi się poza małżeństwem.

Struktura ludności Polski według stanu cywilnego faktycznego⁷

Polska jest krajem o silnej tradycji rodzinnej co znajduje odzwierciedlenie w strukturze ludności według stanu cywilnego. W 2011 r. wśród ludności w wieku 20 lat i więcej (jest to populacja licząca prawie 30 mln. osób) około 60% pozostawało w prawnie zawartych związkach małżeńskich; wśród mężczyzn odsetek ten wyniósł 63%, a wśród kobiet nieco mniej – ponad 57%. Dodatkowo, kolejne ponad 2% populacji 20 lat+ deklarowało pozostawanie w związkach nieformalnych (kohabitacyjnych⁸) (Wykres 8).

Wykres 8. Ludność Polski według faktycznego stanu cywilnego w 2011 r.

Następna najliczniejsza grupa ze względu na faktyczny stan cywilny to kawalerowie i panny, którzy razem stanowili prawie 22% ogółu ludności w wieku co najmniej 20 lat. W tym przypadku wyraźnie widoczne jest zróżnicowanie według płci, tj. odsetek panien wśród kobiet wyniósł nieco ponad 17%, a kawalerów wśród mężczyzn prawie 27% (Tabl. 1.). Osoby rozwiedzione to prawie 5% ludności w wieku 20 lat i więcej, a pozostające w separacji stanowią poniżej 1%.

Największe zróżnicowanie według płci dotyczy grupy osób owdowiałych, których udział w badanej populacji wyniósł w 2011 r. ponad 10% - ale wdowców wśród mężczyzn było tylko nieco ponad 3%, natomiast wdowy stanowiły prawie 17% kobiet w wieku 20 lat+ (prawie tyle co panien). Zróżnicowanie to pogłębia się w miarę przechodzenia do starszych grup wieku – w rezultacie starsi mężczyźni najczęściej do końca życia pozostają żonaci, a starsze kobiety

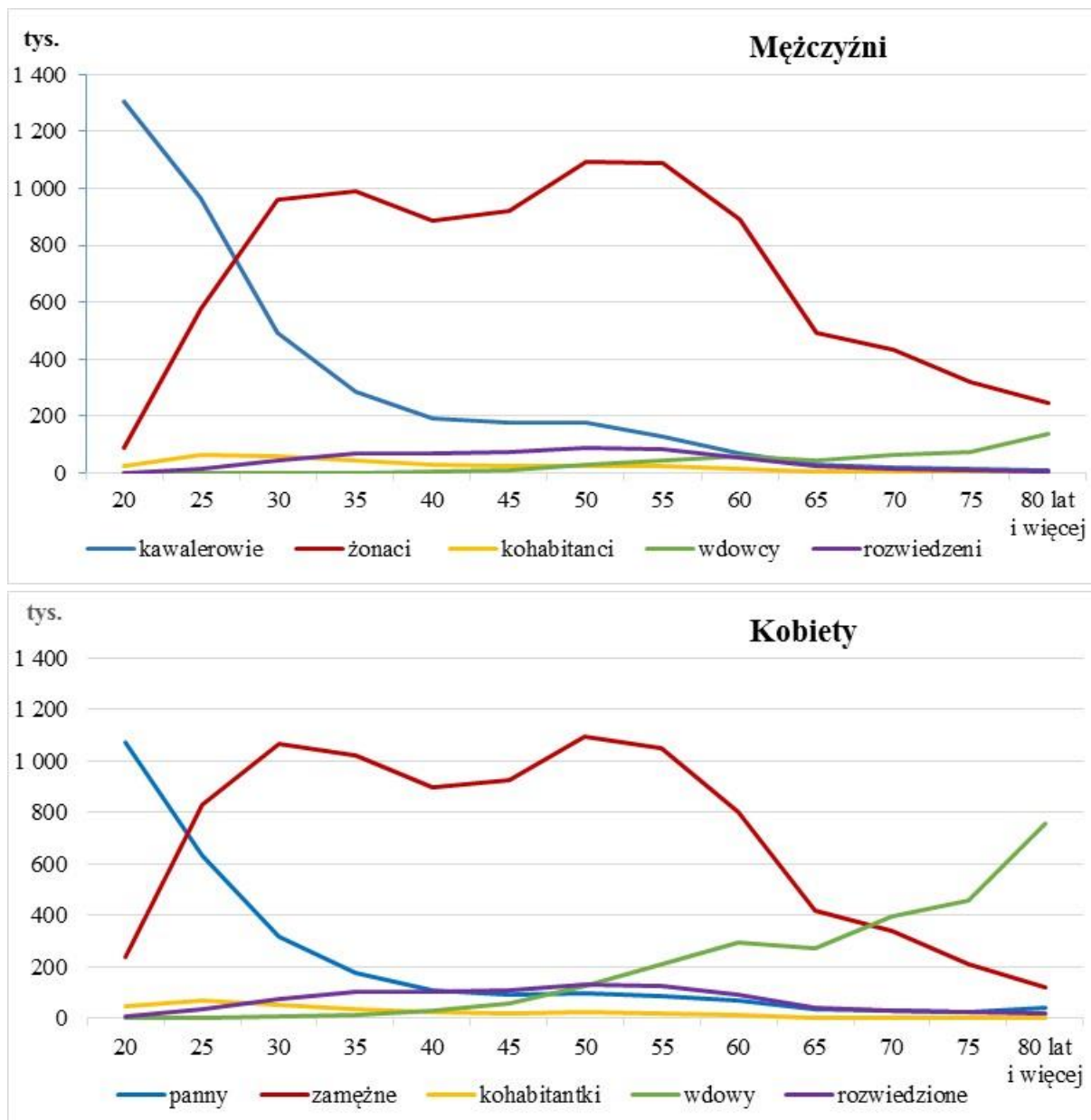
⁷ Dane o stanie cywilnym ludności stanowią wyniki spisów powszechnych z lat 2002 i 2011. Dla 2011 r. podano informacje w odniesieniu do ludności rezydującej – patrz uwagi i definicje na ostatniej stronie opracowania.

⁸ Informacje dla Polski dotyczą związków partnerskich heteroseksualnych.

są wdowami, np. dla osób w wieku 70 lat i więcej odsetki te są następujące: wśród kobiet - 65% to wdowy, a wdowcy wśród mężczyzn – stanowią 20% (Wykres 9).

Struktury ludności według wieku w poszczególnych kategoriach stanu cywilnego faktycznego są zbliżone do struktur właściwych dla stanu cywilnego prawnego. Różnice między obiema kategoriami stanu cywilnego są najbardziej znaczące dla tych grup wieku, w których obserwowany jest wzrost udziału osób pozostających w kohabitacji, tj. dla kawalerów i panien w wieku poniżej 40 lat, a także 40- i 50-letnich osób rozwiedzionych.

Wykres 9. Ludność w wieku 20 lat i więcej według płci, wieku i stanu cywilnego faktycznego w 2011 r.

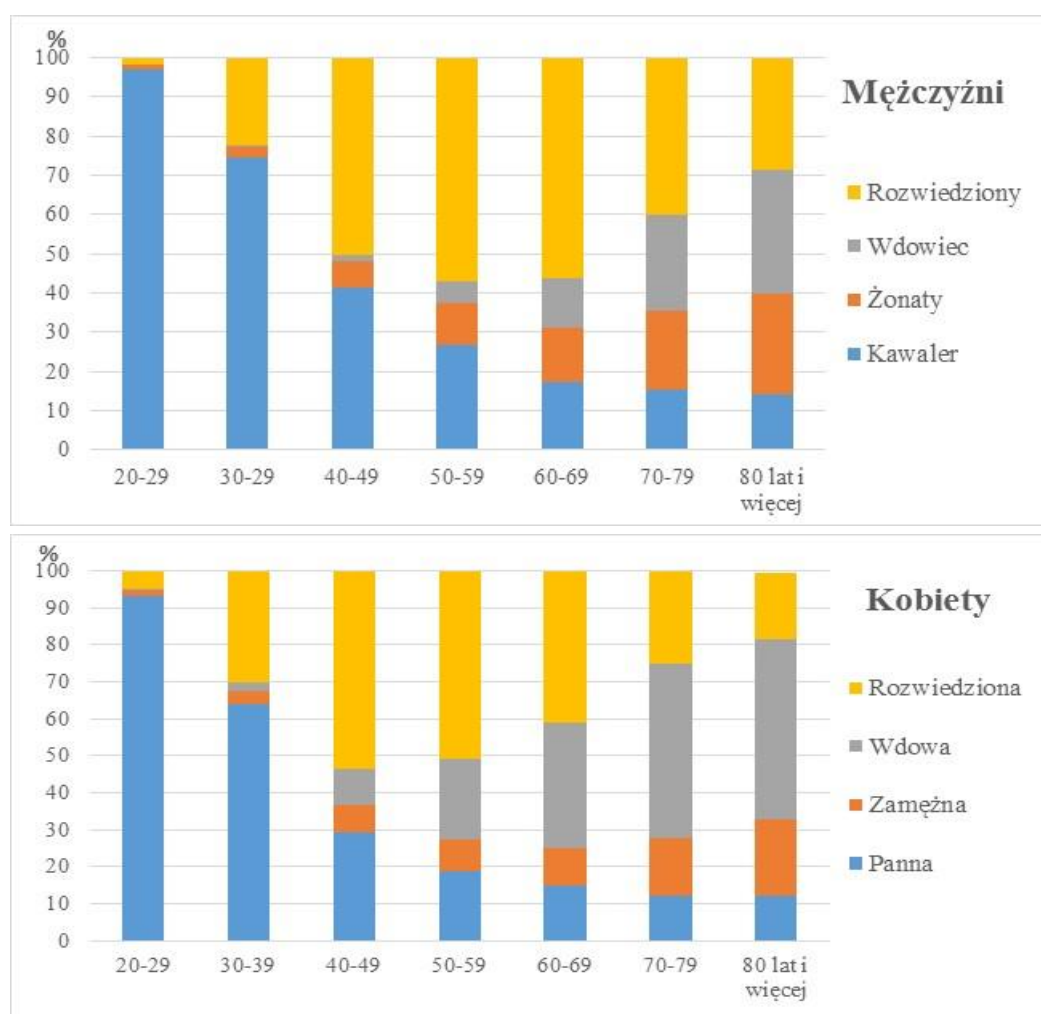

Z badania populacji osób pozostających w związkach nieformalnych (dla przypomnienia – w 2011 r. stanowili nieco ponad 2% populacji w wieku co najmniej 20 lat) pod względem ich stanu cywilnego prawnego wynika, że dominującą część – ponad 61% związków – tworzą osoby o stanie cywilnym prawnym kawaler/panna. Drugą grupą są osoby rozwiedzione i stanowią blisko

29% kohabitantów, a osoby pozostające (z prawnego punktu widzenia) w małżeństwie oraz osoby owdowiałe stanowią po 5% ogółu partnerek i partnerów.

Jest to niewątpliwie związane z wiekiem osób kohabitujących (Wykres 10). Wśród osób poniżej 40. roku życia związki partnerskie tworzą przede wszystkim kawalerowie i panny, w tym - wśród dwudziestolatków stanowią 95%, ale już wśród trzydziestoletnich kohabitantów drugą istotną grupę tworzą osoby rozwiedzione (26%). Rozwiedzeni stanowią także ponad połowę spośród 40- i 50-letnich partnerek oraz 40-, 50- i 60-letnich partnerów. Im starsze grupy wieku tym bardziej - wśród par kohabitujących - zaczynają dominować osoby owdowiałe, szczególnie wśród kobiet.

Wykres 10. Osoby (w wieku 20 lat i więcej) pozostające w związkach kohabitacyjnych według płci, wieku i stanu cywilnego prawnego w 2011 roku (w %)

Wyniki spisu 2011 w zakresie stanu cywilnego faktycznego ukazały strukturę populacji zbliżoną do uzyskanej w spisie 2002⁹. Dodatkowo, zaobserwowane na przestrzeni tych lat zmiany były analogiczne jak w stanie cywilnym prawnym.

W stosunku do 2002 r. wzrosła liczba i odsetek (o ponad 2 pkt. proc.) kawalerów/panien, a także osób rozwiedzionych (o ponad 1 pkt. proc.). Wzrosła też liczba osób deklarujących

⁹ Dane przytoczone w tej części, tj. w Tablicy 1 oraz analizie porównującej wyniki spisów 2011 i 2002, zostały opracowane w odniesieniu do ludności według krajowej definicji zamieszkania – ze względu na brak w NSP’2002 opracowań dotyczących rezydentów. Patrz uwagi i definicje na ostatniej stronie opracowania.

pozostawanie w prawnym związku małżeńskim, ale zmalał ich udział w populacji w wieku 20 lat i więcej. Podobnie wzrosła liczba osób owdowiałych, natomiast ich odsetek pozostał na poziomie zbliżonym do notowanego w 2002 r.

Największe zmiany nastąpiły w przypadku osób pozostających w związkach kohabitacyjnych. Liczba partnerek/partnerów wzrosła o prawie 2/3 (z ok. 392 tys. w 2002 r. do prawie 638 tys. w 2011 r.) – co oznacza wzrost liczby związków kohabitacyjnych z prawie 200 tys. w 2002 r. do ok. 320 tys. w 2011 r. Aczkolwiek nadal jest to jedna z najmniej licznych grup faktycznego stanu cywilnego.

Tabl. 1. Ludność w wieku 20 lat i więcej według stanu cywilnego faktycznego i płci w latach 2002 i 2011

Wyszczególnienie		Ogółem	Kawalerowie, panny	Żonaci, zamężne	Związki kohabitacyjne	Wdowcy, wdowy	Rozwiedzeni, rozwiedzione	W separacji	Nieustalony
		w tysiącach							
Ogółem	2002	28006,1	5479,6	17679,1	391,6	2871,0	1029,9	308,7	246,2
	2011	30286,6	6663,1	18010,1	637,8	3093,8	1447,3	185,0	249,6
Mężczyźni	2002	13285,3	3190,4	8820,1	197,3	424,7	394,2	133,9	124,7
	2011	14429,8	3870,8	8998,2	325,2	472,6	560,5	78,5	124,1
Kobiety	2002	14720,7	2287,2	8858,9	194,3	2446,3	635,8	174,8	121,4
	2011	15856,8	2792,3	9011,9	312,6	2621,2	886,8	106,4	125,5
		w odsetkach							
Ogółem	2002	100,0	19,6	63,1	1,4	10,3	3,7	1,1	0,9
	2011	100,0	22,0	59,5	2,1	10,2	4,8	0,6	0,8
Mężczyźni	2002	100,0	24,0	66,4	1,5	3,2	3,0	1,0	0,9
	2011	100,0	26,8	62,4	2,3	3,3	3,9	0,5	0,9
Kobiety	2002	100,0	15,6	60,2	1,3	16,6	4,3	1,2	0,8
	2011	100,0	17,6	56,8	2,0	16,5	5,6	0,7	0,8

Z analizy wyników spisów powszechnych przeprowadzonych w Polsce na przestrzeni kilkudziesięciu lat wynika, że zmiany w strukturze ludności w wieku 20 lat i więcej według stanu cywilnego nie są gwałtowne. Powoli, ale sukcesywnie maleje udział osób pozostających w małżeństwie – szczególnie wśród mężczyzn, natomiast zdecydowanie rośnie odsetek osób rozwiedzionych, chociaż – z punktu widzenia prawnego stanu cywilnego – nadal pozostają najmniej liczną grupą. Najmniejsze zmiany dotyczą osób owdowiałych – ich odsetek w ogólnej populacji w wieku 20 lat i więcej pozostaje praktycznie bez zmian. Z kolei w przypadku kawalerów i panien ich udział ulega wahaniom uzależnionym od wyżów i niżów demograficznych. W przypadku faktycznego stanu cywilnego w Polsce wzrasta liczba związków kohabitacyjnych – chociaż jest niewielka w porównaniu z innymi krajami UE.

Stan cywilny mieszkańców UE¹⁰

Z punktu widzenia **prawnego stanu cywilnego** - ponad połowa ludności w wieku 20 lat i więcej 28 krajów Unii Europejskiej żyje w związkach małżeńskich.

¹⁰ Źródło: Eurostat

Spisy ludności przeprowadzone około 2011 roku we wszystkich krajach Unii wskazują, że najwięcej - bo ponad 55% - ludności w wieku 20 lat i więcej pozostaje w małżeństwie. Kolejne grupy to kawalerowie i panny – ponad 28%; osoby owdowiałe stanowią prawie 9%, i rozwiedzione – ponad 7%.

Odsetek osób pozostających w małżeństwie jest zróżnicowany w poszczególnych państwach członkowskich. Najwyższy - ponad 60% - odnotowano na Cyprze i Malcie oraz w Grecji, Rumunii i Polsce. Kraje, w których mniej niż połowa ludności (w wieku 20 lat i więcej) pozostaje w prawnym związku małżeńskim to Estonia, Szwecja, Łotwa, Węgry i Finlandia oraz Słowenia (Tabl. 2.).

Pozostawanie w związku małżeńskim to domena wieku dojrzałego. Ponad 64% osób w wieku 50 lat i więcej to małżonkowie; dla wieku 30-49 lat odsetek ten sięgał 61%. Natomiast dla grupy 20-29 lat jest to już tylko niespełna 17% - wiąże się to z obserwowanym przez ostatnie kilkanaście lat przesuwaniem wieku zawierania małżeństw do „około 30-stki”.

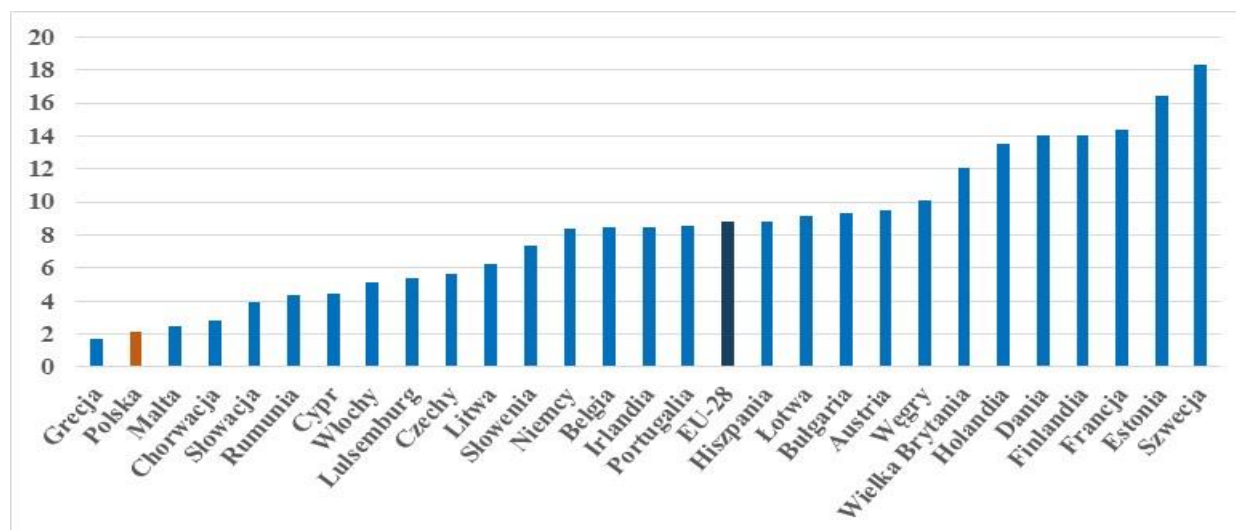
Porównując udziały osób rozwiedzionych w krajach UE – najwyższe (13-15%) odnotowano dla Łotwy i Estonii oraz Czech. Najniższy - dla Malty - wyniósł niespełna 1%; niewielki odnotowano też dla Irlandii i Włoszech. Z kolei osób owdowiałych najwięcej (co najmniej 12%) jest w Bułgarii, Litwie, Węgrzech oraz Chorwacji i Rumunii, a najmniej - poniżej 6% - na Cyprze i w Irlandii (Tabl. 2.).

Związki partnerskie wśród ludności UE

Według ostatnich spisów ludności (około 2011 roku) - 9% ludności Unii Europejskiej w wieku 20 lat i więcej żyło w związkach kohabitacyjnych. Udział osób pozostających w związkach partnerskich jest znacznie zróżnicowany między krajami. Najwyższe odsetki (co najmniej 14%) odnotowano w Szwecji, w Estonii, Francji oraz w Danii i Finlandii. Natomiast najniższy udział (poniżej 3%) - w Grecji, Polsce, Malcie i w Chorwacji (Wykres 11.).

Związki partnerskie są bardziej powszechne wśród osób młodych; wśród ludności w wieku 20-29 lat 15% pozostawało w związkach partnerskich, wśród 30-40-latków – już nieco mniej, bo niespełna 13% i tylko 4% wśród osób w wieku co najmniej 50 lat.

Wykres 11. Ludność w wieku 20 lat i więcej w krajach UE w 2011 r. pozostająca w związkach kohabitacyjnych (w %)

Źródło: Eurostat

**Tabl. 2. Ludność w wieku 20 lat i więcej w krajach UE w 2011 r.
według stanu cywilnego prawnego (w %)**

Kraje	Kawalerowie, panny*	Żonaci, zameżne	Wdowcy, wdowy	Rozwiedzeni, rozwidzione	Inny i nieustalony
UE-28	28,1	55,3	8,9	7,4	0,3
Austria	28,6	53,2	8,6	9,5	0,0
Belgia	25,1	52,1	8,3	10,1	4,4
Bułgaria	26,2	54,2	12,6	7,1	0,0
Chorwacja	23,8	59,2	12,0	4,7	0,2
Cypr	23,9	64,6	5,8	4,9	0,9
Czechy	25,0	52,8	9,1	12,8	0,2
Dania	30,0	51,8	7,3	10,6	0,2
Estonia	32,0	41,5	10,8	14,5	1,2
Finlandia	32,0	48,3	7,1	12,3	4,4
Francja	32,7	51,0	8,3	8,1	0,0
Grecja	24,3	62,4	9,4	3,8	0,0
Hiszpania	29,8	56,5	7,9	5,8	0,0
Holandia	30,3	53,0	6,8	8,6	1,4
Irlandia	36,9	54,8	5,7	2,6	0,0
Litwa	21,0	54,4	12,6	12,0	0,0
Luksemburg	27,5	55,1	7,1	8,3	2,0
Łotwa	26,9	46,9	11,2	15,0	0,0
Malta	28,2	64,6	6,6	0,6	0,0
Niemcy	26,5	55,8	8,9	8,6	0,1
Polska	22,9	60,8	10,5	5,4	0,4
Portugalia	25,4	58,4	9,1	7,0	0,0
Rumunia	21,5	61,1	12,0	5,3	0,1
Słowacja	26,4	52,3	9,1	9,8	2,4
Słowenia	35,0	49,4	8,8	6,8	0,0
Szwecja	37,2	43,9	6,7	12,4	0,1
Węgry	27,5	57,7	12,3	12,4	0,0
Wlk. Brytania	30,3	52,7	7,5	9,4	0,0
Włochy	27,6	59,9	9,6	2,8	0,0

* Osoby nie będące do tej pory w związku małżeńskim lub w zarejestrowanym związku partnerskim.

Źródło: Eurostat

Uwagi i definicje

Dla zachowania porównywalności danych o procesach demograficznych między krajami Unii Europejskiej, bieżące opracowanie zawiera informacje odnoszące się do ludności rezydującej (rezydentów), tj. dotyczy ludności według międzynarodowej definicji zamieszkania. Jest to kategoria stanu ludności opracowana na potrzeby statystyk/porównań międzynarodowych przy zastosowaniu kryteriów międzynarodowej definicji zamieszkania ludności (*usual residence population*). Prezentowanie danych o ludności według tej definicji zamieszkania jest zalecane przez Eurostat, a przepisy szczegółowe są zawarte w aktach prawnych Parlamentu i Rady (UE): w odniesieniu do bieżących danych - w rozporządzeniu nr 1260/2013 w sprawie statystyk europejskich w dziedzinie demografii; a w przypadku spisu - w rozporządzeniu nr 763/2008 w sprawie spisów powszechnych ludności i mieszkań.

Definicje:

Rezydenci (ludność rezydująca) - ogół osób mieszkających w danym kraju przez okres co najmniej 12 miesięcy. Oznacza to, że do rezydentów kraju zalicza się wszystkie osoby mieszkające lub zamierzające mieszkać nie krócej niż 1 rok, tj. w przypadku Polski ujęci są:

- stali¹¹ mieszkańcy z wyjątkiem tych osób, które wyjechały za granicę na okres co najmniej 12 miesięcy,
- osoby przybyłe z zagranicy (imigranci bez karty stałego pobytu) na okres co najmniej 12 m-cy.

Ludność według definicji krajowej - w liczbie ludności Polski ujęci są stali mieszkańcy¹¹. Do ludności nie są zaliczani imigranci przebywający w Polsce czasowo (bez względu na okres ich przebywania), natomiast w liczbie ludności są ujmowani stali mieszkańcy Polski przebywający czasowo za granicą (bez względu na okres ich nieobecności).

Zgodnie z wynikami spisu z 2011 r. liczba ludności Polski wg definicji krajowej wyniosła 38512 tys., a rezydentów było 38 044 tys. W 2013 r. liczba rezydentów w Polsce wyniosła 38018 tys., a liczba ludności według krajowej definicji wyniosła 38496 tys. (różnica to 478 tys. i przede wszystkim dotyczy ludności w wieku 20-49 lat). Różnice w liczbie ludności mają wpływ na wysokość współczynników i wskaźników odnoszonych do populacji. W przypadku surowych współczynników demograficznych są to niewielkie różnice - np. współczynnik urodzeń dla 2013 r. liczony w stosunku do ludności według krajowej definicji wyniósł 9,6‰, a w odniesieniu do rezydentów 9,7‰; natomiast dla nowozawartych małżeństw współczynnik wyniósł 4,7‰ według obydwu definicji. Większe różnice odnotowuje się dla współczynników uwzględniających strukturę wieku, np. przywołany w opracowaniu współczynnik dzietności dla 2013 r. obliczony w oparciu o strukturę kobiet wg definicji krajowej wyniósł 1,26, natomiast w odniesieniu do rezydentów 1,29.

W przypadku prezentowanych w bieżącym opracowaniu danych dla Polski, dotyczących zawierania i rozpadu małżeństw oraz dzietności, odniesienie do rezydentów dotyczy lat 2010-2013. Zatem, dane dla tych lat, a przede wszystkim przywołane w opracowaniu współczynniki demograficzne, mogą różnić się nieznacznie od prezentowanych w innych wydawnictwach GUS (np. w Roczniku Demograficznym), gdzie są przedstawiane w odniesieniu do liczby ludności według definicji krajowej.

Sytuacja ta dotyczy również przedstawionych w opracowaniu informacji o stanie cywilnym ludności Polski. Analiza wyników spisu z 2011 r. w zakresie struktury ludności według stanu cywilnego dotyczy danych dla rezydentów. Wyjątek stanowią dane w Tabelicy 1 (porównanie danych ze spisów 2002 i 2011) gdzie zestawiono informacje dla ludności według krajowej definicji zamieszkania ze względu na brak dla 2002 r. opracowań dotyczących rezydentów. Jak wynika z przytoczonych dla 2011 r. danych różnice w definicji zamieszkania ludności nie wpływają istotnie na strukturę ludności według stanu cywilnego.

¹¹ Osoby zameldowane lub stale mieszkające bez zameldowania (ale posiadające wcześniej stały meldunek).